

ARHITEKT REVOLUCIONARNIH PROJEKATA KAO ŠTO SU MORSKE ORGULJE ILI POZDRAV SUNCU, PRISJEĆA SE ŽIVOTA NA MURTERU I STUDIRANJA U SARAJEVU, ALI I UPOZORAVA KAKO BI SE HRVATSKU MOGLO POČETI DOŽIVLJAVATI KAO ZEMLJU TURISTIČKE DISTOPIJE

Nikola Bašić

Kreacije u javnom prostoru često su hod po rubu legislative. Možda je ovo čas da priznam kako su Morske orgulje “divlja gradnja” i nemaju građevinsku ni uporabnu dozvolu

razgovarala Slavica Vuković
glavna fotografija Šime Zelić/Pixsell

Akademik Nikola Bašić, jedan od najpoznatijih hrvatskih arhitekata i urbanista, koji originalnim idejama i s inovativnim pristupom povezuje moderni dizajn s tradicijom i okolišem, dao je novi pečat mnogim hrvatskim prostorima. Za Bašića, koji je svjetski poznat po svojim revolucionarnim projektima poput zadarskih Morskih orgulja i Pozdrava Suncu, arhitektura je umjetnost, filozofija i komunikacija, medij kojim odašilje poruke kroz vrijeme budućim generacijama. Arhitekturom je zaokupljen cijelog života pa stoga ne čudi što je razgovor o njegovu zanimljivom životnom putu, od djetinjstva na Murteru, studiranja u Sarajevu, do života u Zadru, protkan temama o aktualnim izazovima u arhitekturi i urbanizmu i opasnostima koje prijete hrvatskom prostoru. Razgovarali smo i o njegovim projektima i intervencijama, za koje je dobio desetke najvećih državnih i inozemnih nagrada i priznanja, kao i trenutačnim aktivnostima kojima je zaokupljen. Akademik Nikola Bašić i u 79. godini života neumorno radi.

Predsjednik ste Znanstvenog vijeća za turizam i prostor HAZU i nedavno ste na Sveučilištu u Zadru organizirali znanstveni skup “Turističke zone: razvojni paradoks hrvatskog turizma”, a prije toga na Sveučilištu u Splitu “Turizam, javno i zajedničko dobro”. Do kakvog ste zaključka došli, postoji li opasnost da čenaša najvažnija gospodarska grana, turizam, “postoji” naš najvažniji resurs, prostor?

Uistinu, to je objektivna prijetnja. Turizmu ne bi smjelo biti svojstveno razvijati se tako što bi trošio vlastite prostore, nego bi prostor trebalo koristiti kao scenu za turistički

dogadaž. Mi smo sada došli u stanje u kojem se ta scena dramatično transformira i to tako što gubi svojstva koja su motiv turističkog interesa. Ta motivacija proizlazi iz reprezentativnih prirodnih vrijednosti našeg prostora, ali i iz onoga što smo u njemu kroz vjekove stvorili kao reprezentativnu lokalnu i nacionalnu kulturu. Upravo te naše vrijednosti turizam izobličuje. Naše nasljeđe postaje potrošna roba ili, kako se danas kaže, naša zajednička dobra bivaju komodificirana. Taj se termin koristi za situacije u kojima se prirodne ili kulturne vrijednosti podvode ekstremnoj potrošnji. Kad prostor počne poprimati svojstvo nepovratno potrošenog dobra, onda je to znak za uzbunu.

Kako zaštititi prostor od turizma i trošenja?

Turizam je Hrvatskoj donio puno dobra. Zato moram reći da nemam ništa protiv turizma. Svojim sam arhitektonskim pozivom usmjeren na prostor, ali da nije turizma, ne znam za koga bih projektirao. To su te kontroverze. Na križesti turističkog vala sada nam je stigla i vehementna nekretninska produkcija. Tako je naš nacionalni prostor sve manje habitat naše zajednice, sve manje životni prostor, a sve više prostor dvaju dominantnih o prostoru ovisnih ekonomija, a to su turizam i nekretninska industrija. Tako nas je turizam uvukao u nekretninsku vršu iz koje ne znamo izaći. Moglo bi se cinički reći da smo ostali vjerni našem heraldičkom identitetu, samo smo naše metaforičke kvadrante sada pretvorili u nekretninske. Kada prostor postane imperativno proizvodni, neproporcionalan staništu i životnim potrebama demografski zakržljale zajednice, onda se moramo zabrinuti. Problem je još veći kada spoznamo da naš nacionalni prostor svakim danom sve više postaje resursom tuđih ekonomija, potvrđujući poznati ekonomski paradoks poznat pod nazivom “prokletstvo resursa”, po

kojem zemlje bogate resursima ostaju kronično siromašne.

Radite i na osnivanju Hrvatskog muzeja maritimne kulture u Zadru. Hoćete li nam ga predstaviti?

Hrvatska maritima kultura baština se slabo čuva, nesustavno proučava i prezentira fragmentirano u odjelima tematski drukčije profiliranih muzeja. Predložio sam HAZU da utemeljimo jednu krovnu nacionalnu instituciju koja bi se brinula o našoj maritimnoj baštini, pogotovo nematerijalnoj, jer materijalnu, iako sporadično, ipak, koliko-toliko čuvamo i štitimo. Nematerijalna maritima baština, u kojoj znanja, umijeća i vještine nestaju umiranjem njezinih protagonista, u opasnosti je da će i sama izumrijeti. U hrvatskom pomorstvu i ribarstvu, bezbroj je ljudi, o kojima marljivo piše karizmatični Joško Božanić, koji su ribarskim vještinama, znanjima i inovacijama dali golem doprinos na svim svjetskim morima. Promicanje te kulture, koja je do danas ostala neafirmirana i na nacionalnoj i na globalnoj razini, uporište je mogeg sinopsisa za buduću muzej. Htio sam da ga osnujemo u partnerstvu HAZU, Grada Zadra, Zadarske županije i Sveučilišta u Zadru, ali da to bude jedna autonomna i nova institucija na državnoj razini.

Imate reprezentativan prostor. Kako napredujete, kada bi Muzej mogao biti otvoren?

Imamo vrijedan, podiskorišten prostor perivoja i zgrade Akademijina zavoda za povijesne znanosti na jednoj od najljepših lokacija u Zadru, a imamo i idejno rješenje. Napravio ga je mladi kolega Krešimir Damjanović, i već smo trebali krenuti u proces definiranja muzeološke koncepcije i izradu glavnog projekta, što je bila financijska obveza Grada Zadra, međutim gradski proračun je već odavno beznadežno blokiran pa smo stavljeni u limb i ►►

čekamo. Sve što je do sada napravljeno volonterski je doprinos mnogih sudionika i svima zahvaljujem na tome. Iako projekt u velikom sudioničkom konvoju plovi sporo, strijela je odapeta, stići će do svog cilja.

Kako to da jedan arhitekt i urbanist osniva maritimni muzej? Ima li veze s tim što ste rođeni Murterin? Pripadam zavičajnoj otočkoj zajednici koja je sudbinski povezana s morem, a onda i s brodovima. Murter je premošten otok, ali njegova otočnost proizlazi iz onih stotinu i više otoka o kojima skrbimo kao njihovi vlasnici. Kornati i šire arhipelaško područje izvan područja nacionalnog parka, to su sve naši škoi, bliži i daljnji. I moj obiteljski posjed na jednom je malom otoku koji pripada murterskom kolonatskom imperiju i, za razliku od onih šibenskih, pripada Zadarskoj županiji. Naše obiteljske gajete, kako piše prof. Vladimir Skračić, ustrajni čuvar “kurnaske” baštine, bile su poput članova obitelji. I danas imam drvenu gajetu, doduše malo je modernizirana da bude brža i sigurnija i da na lakši način dođem do svog posjeda, lakše nego li je dolazio moj otac, ali odnos prema “svetom brodu” je ostao isti. Sve ono što nas veže za naše murterske otoke “... lijepe vrte morem plivajuće...” kako pjeva Mihanović, još uvijek nastojimo održavati, sve manje kao gospodarstvo, a sve više kao autentičnu kulturu. Postoji jedna emotivna i kulturna “tajna veza” koja te tjera da obučeš “trliš”, zavučesh se u draču, čeprkaš po zemlji, gladiš masline na čijim se “hragama” još vide didove “friži”. To je moja insularna utopija. Mi Murterini tu kulturu promičemo i čuvamo.

Čime su vam se bavili roditelji, imate li u obitelji brodograditelja ili ribara?

Možda će zvučati paradoksalno, a možda je to pridonijelo mom kritičkom odnosu prema turizmu, naša se obitelj bavila ugostiteljstvom, još od moga dida Nikole kojeg su 1943. ubili Talijani zajedno s dvije tete. Kapitulirala je Italija, njih troje su zajedno bili u kaiču, pokušavajući “šabatom” uloviti večeru, kada je prošla talijanska torpiljarka i izrešetala ih. Nakon što je dide nastradao, ja sam se u obitelji prvi rodio pa sam naslijedio njegovo ime. Dide Nikola je uoči Prvog svjetskog rata otvorio ugostiteljski obrt u Murteru. Nadimak mu je bio Mađarica jer nije volio Mađare pa im je stalno psovao Gospu. Moj sin Bartul, koji je završio ekonomiju u Zagrebu, “uletio” je u pradidovu ugostiteljsku “trapulu”. Nije htio nositi kravatu u uredu, nego oživljava pradičov “biznis”.

Kakvo je bilo odrastati u Murteru u vremenu iza Drugog svjetskog rata? Jeste li imali školu u mjestu?

Živjeli smo u jednoj kompaktnoj otočkoj zajednici, nevjerojatno blisko povezanoj i nadasve solidarnoj. Kad dođeš na otočni posjed, u “Kurnate”, prvi dan ti ribu daju oni koji su lovili prethodnog dana, a ti si dužan tako učiniti onima koji će doći sutra. Sada kad slušamo o komunalnim problemima, recimo o smeću, pitam se gdje je tada bilo smeće. Nije postojalo. Mi boduli smo pioniri održivosti u svjetskim razmjerima. Vodu nisi smio baciti dok je tri puta nisi iskoristio. Svatko je meo ispred svoje kuće i sve je bilo savršeno čisto. Učitelj, pop i brico bili su neosporni mjesni autoriteti. Brijunčice su bile posebne institucije. Što se u brijunčici nije raspravilo, nije se ni dogodilo. Sjećajući se mogeg murterskog “Amarcorda”, mogu reći da sam imao uzbudljivo i sretno djetinjstvo i mladost. Ja sam 1946. godište, prva “tura” Titovih pionira. Nakon teškog rata rođeni smo u ozračju nade i optimizma pa nas je taj optimizam vazda pratio. U Murteru je bila osnovna škola s brojnim dacima, tada s dva razreda u generaciji. Nakon četvrtog razreda priključili bi nam se učenici iz susjedne Betine. Iako su nam naselja spojena, tada bismo se prvi put susreli. Otkrivali smo uzajamno i s velikom znatiželjom naše bliske, a toliko različite otočke svjetove.

Jeste li imali braće i sestara?

Jesam, ja sam najmlađi. Moja sestra

bila je starija deset godina, brat osam godina. Na žalost, oboje su umrli. Brat kao vrlo mlad, imao je 28 godina. Umro je u snu, nije ni znao da je bolestan, dapače, bio je na sistematskom pregledu desetak dana prije smrti. To je bila velika trauma za našu obitelj. Svi smo na neki način bili obilježeni tim bolnim događajem koji je, kao sjena, ostao trajno prisutan u našim životima.

Iz Murtera ste otišli početkom 60-ih godina. Kakav je bio vaš doživljaj grada?

Moj pogled na grad je izvanjski, slika sjajnog, ali i zagonetnog velikog svijeta... I danas se prepoznam u toj poziciji, mogu baciti “kosi pogled” na grad. Možda je to zato što su moji su prvi doživljaji i Zadra i Šibenika bili s prove od broda. Magistrale još nije bilo. U grad se išlo gajetom ili parobrodom. U Murteru su noćila dva parobroda, jedan je plovio za Šibenik, drugi za Zadar. Putovalo se u zoru, u Šibenik se uplovljavalo kroz mistični kanal Sv. Ante, iz kojeg se pomaljšao grad u svojoj jutarnjoj užurbanosti. Po rivi popločanoj kaldrmom zveketali su “kari” i konjska kopita, a cijeli grad je mirisao na kruh iz Zeničeve pekare, pomiješan s vonjem balega i ustajalog mora iz dolačkih “mandrača”. Nad katedralom pištale su čiope koje mi Murterini zovemo “caparani”. U Zadar smo gajetom dolazili u Fošu. Zbog duge plovidbe morali smo noćiti, stisnuli bismo se ispod prove, pokrili bismo se “jidrom”. Uvijek smo na provi imali naramak drva i “hogun”, nešto poput limene kante u kojoj se i na brodu moglo ložiti i štogod skuhati. Nad Fošom s uzdizala kasarna. Budila nas je jutarnja truba koja je pozivala na postrojavanje vojnika. Začuješ trubu, protegneš se, protrljaš oči pa kroz vrata od Foše s uzbuđenjem i poštovanjem udeš u kristalni grad, u gospodski Zadar. To je nezaboravno! Kad sam krenuo u gimnaziju, do Zadra sam putovao pet sati, parobrod je u cik-cak plovidbi “šivao” otočka i obalna naselja. Izgradnjom jadranske utrnula

se zauvijek ta plava otočna magistrala.

Predavali ste na splitskom Sveučilištu, sada ste u aktivnoj mirovini, a u HAZU vodite Znanstveno vijeće za turizam i prostor. Je li moguće uskladiti ta dva pojma, da idu ruku pod ruku?

Turizam i prostor su dva pojma koja oblikuju hrvatsku stvarnost: turizam kao vodeća ekonomija i prostor kao ključni nacionalni resurs u kojem se razrješava turistička nužnost. Smisao i svrha našeg znanstvenog i stručnog djelovanja proizlazi iz potrebe harmoniziranja tih čas sukladnih čas suprotstavljenih pojava. U konačnici želimo da se razvija turizam na opće dobro zajednice, a da pritom kao opće dobro sačuvamo ona svojstva našeg prirodnog i kulturnog prostora kojima smo zadivili svijet i koji takvoga moramo proslijediti onima koji će kroz njega prolaziti nakon nas.

Vratimo se na vašu biografiju. Kako to da je jedan bodul otišao studirati u Sarajevo, gdje ste završili na Arhitektonsko-urbanistički fakultet?

Kada sam počeo ići u gimnaziju, škola je podijeljena na prirodni i društveni smjer. Ja sam naginjao društvenim znanostima i zato sam se, na svoju sreću, jer volim žene, našao u ženskom razredu. Međutim, za moj izbor studija to je ispalo loše. Ne zbog ženskih, nego zbog matematike. Matematika se tada smatrala iznimno važnim znanjem za pristup studiju arhitekture, a s obzirom na to da u društvenom smjeru matematiku skoro pa nismo ni imali, u Zagrebu sam pao na ispitu upravo iz matematike. Na maturалnoj ekskurziji bio sam u Sarajevu i jako me se dojmio grad. Ideja da idem studirati u Sarajevo zato mi se učinila jako privlačnom. Na period od jedne godine želio sam bolje upoznati taj slikoviti grad i njegove duhovite ljude, a onda sam se planirao prebaciti u Zagreb. Kako je u Sarajevu na studiju arhitekture ostalo

nepopunjenih mjesta, uspio sam se upisati bez prijemnog ispita. Da nije bilo te okolnosti, pitanje je bi li bilo i ovog intervjua.

Što se dogodilo pa ste ostali do kraja studija, čak i duže?

Tamo me je odmah dočekala jedna cura i ona me je vezala za svoju bovu, za moje sarajevsko sidro koje sam jedva uspio iščupati, hahaha. Nakon studija bio sam mladi karijerni arhitekt i radio sam kao asistent na fakultetu. Radio sam kratko u jednoj velikoj firmi, zvala se Dom, zavod za studije i projektiranje koji je tada vodio jedan markantni arhitekt, po imenu Vladimir Zarahović. Bio je zagrebački potomak ruskog imigranta i jedan od utemeljitelja grupe EXAT 51, a u Sarajevo ga je dovela ljubav s još težim sidrom od mojega. Nakon samo godine dana počeo sam raditi i na svom fakultetu kao asistent i tako sam kombinirao malo fakultet, malo praksu.

Jeste li se odmah počeli baviti projektiranjem?

Jesam, čak sam realizirao i jednu zgradu u koautorstvu sa svojim prvim i jedinim šefom, arhitektom Zdravkom Likićem, koja je potom dobila i prestižnu nagradu grada Sarajeva.

Po čemu je projekt bio zapažen?

Zgrada je lebdjela i to je bio moj doprinos. Radilo se o gradskom dispanzerskom centru za koji je bitna laka prometna dostupnost. Upravo zbog toga je projekt tri puta padao na reviziji. Ja sam predložio da kulu dignemo u zrak kako bismo disperziranim ambulanta-ma mogli pristupiti ispod, što je za to doba bilo revolucionarno. Nakon toga, projekt je prošao reviziju. Međutim, ja sam u Sarajevu najviše radio arhitektonske natječaje, najčešće s mojim poput brata bliskim prijateljem Hasanom Čemalovićem, plodonosnim, utjecajnim i još uvijek “radioaktivnim” arhitektom. Nakon obilježavanja 75. godišnjice osnivanja Arhitektonskog

fakulteta u Sarajevu, upravo organizira veliku izložbu bosansko-hercegovačke “arhitektonske dijaspore”, koja se, nakon posljednjeg rata, nevjerojatno uspješno “realizirala” u mnogim dije-lovima svijeta.

U Sarajevu ste uspješno gradili karijeru i zasnovali obitelj. Što vas je motiviralo da se vratite u Zadar?

Čežnja za zavičajem. Bio sam vrlo dobro pozicioniran kao mladi karijerni arhitekt, s dobrim izgledima i za sveučilišnu karijeru, ali nisam nikako mogao zamisliti svoj život tako daleko od zavičaja. Roditelji su mi već bili u godinama. Jedan dan rekao sam mojoj Ljubici: “Objavljujem da dižem sidro i vodim sve, tko god hoće sa mnom.” Već nam se tamo rodilo oboje djece i ja sam ih sve zajedno, s pokojnom punicom, 1981. “dovukao” u Zadar. Došli smo ovamo, i skrasili se u ovoj kući u kojoj smo i danas. Nekoliko godina kasnije legendarni zadarski direktor i socijalistički poduzetnik Stanko Antić privolio me da se zaposlim u njegovu SAS-u, koji je potom u istoj zgradi kupio poslovni prostor, da bih ja u njemu osnovao radnu jedinicu Marinaprojekt. Zato što smo tada gradili marine u Murteru i Sukošanu. Nakon hrvatskog osamostaljenja i ja sam se osamostalio i u istom prostoru osnovao vlastitu tvrtku s istim imenom. Onima kojima sam probio uši svojom tezom o važnosti arhitektonskog kontinuiteta, eto potvrde kontinuiteta i u poslu i u životu.

Zadar je grad koji vas je fascinirao, snažno vezao i na neki način označio, a vi ste uspjeli uzvratnog svojim radom obilježiti. Morske orgulje, Pozdrav Suncu, urbanistički koncept Višnjika i Luke Gaženica, zatvoreno bazensko plivalište... sve je vaše djelo. Kako se osjećate kada danas odete na rivu i vidite masu ljudi, sjede na Orguljama i slikaju se na Pozdravu Suncu?

Drago mi je kad vidim ljude u nekom stanju kontemplativne komunikacije s prirodom i to me naježi. Mrsko mi je kada tamo netko svira, pjeva, buči. Zapravo ne znam uživati u svojim ostvarenjima. Ja sam od onih što u siru vide samo rupe. Uvijek se preispitujem jesam li mogao bez njih, mada znam da su rupe svojstvene siru, pa da neki sirevi i ne valjaju bez rupa. Ali uzalud. Uvijek razmišljam o onome što je moglo biti bolje. Na kraju, ne volim dolaziti na rivu i gledati kako se taj prostor, izložen golemom pritisku ljudi, tako loše održava. Ne mogu shvatiti da Grad Zadar nikako ne može jednom godišnje pozvati gospodina Tomislava Heferera da dođe iz Zagreba, kako bi očistio i ugodio svirale jer se svaki instrument mora redovito štimati. To je trošak ekvivalentan godišnjem tehničkom pregledu i osiguranju i održavanju jednog službenog automobila, ali gradski budžet ne doseže do morskih orgulja. To me jako frustrira.

Kreacije u javnom prostoru ponekad možete ostvariti samo rizičnim i drčnim hodom po rubu legislative provalije. Možda je ovo čas da priznam kako su Morske orgulje zapravo “divlja građnja”, nemaju posebnu građevinsku ni uporabnu dozvolu niti bi je itko mogao izdati. Tako sam smislio i križeve na Kornatima. Trebalo je mijenjati prostorni plan Nacionalnog parka da bi se sagradio “pravi” spomenik, zato sam ga ja napravio od onoga čime i kako se tamo smije graditi. A smiju se graditi kameni suhozidi. Ja sam ih samo složio u simbolični znak, za što mi nije trebala građevinska dozvola, pa je Ministarstvo kulture mirne duše moglo izdati suglasnost za takav zahvat u zaštićenom prostoru, jer su suhozidi autentičan otisak ljudskog djelovanja u njemu. To pokazuje do koje smo se mjere danas zamrsili u formalne procedure koje postaju branom jednoj kreativnosti, da bi odmah rasplamsale drugu. Međutim, taj sporadično iznuden proplamsaj može su pretvoriti u kreativni požar. Hoćemo li ga moći ugasiti?

Vi ste svojim intervencijama uspjeli stvoriti novi identitet Zadra.

Te intervencije plod su mogeg dubo-

Na promociji u Sarajevu 1972. prima diplomu od dekanice, prof. Grete Perušić

Arhitekti su krivci za stanje “na rubu kaosa”, kada suprotno moralnom kodeksu struke rade ono što nikada ne bi smjeli napraviti

kog uvjerenja da prostor mora imati značenje, da mu ga arhitektura mora dati. U tom je smislu moja arhitektura semantična, znakovna. Držim da je arhitektura komunikacijski medij koji u materijaliziranom obliku odašilja poruke kroz vrijeme, kroz generacije. Ako nema tu komunikativnost, arhitektura ne može ni pretendirati da se smatra umjetnošću, onda je to samo utilitarno građenje koje ne sadrži nikakvu poruku. Svojom arhitekturom uvijek nastojim kreirati prostornu dramaturgiju, uvertiru, zaplet, krešendo. Na tom prosedeu stvarao sam prostore koji su postali i više od onoga što sam ja očekivao, postali su prostori društvenih rituala, ali i motivi snažne urbane identifikacije. To je ono što samo mi imamo i što osjećamo kao svoje, to nije samo ono što smo baštinili, već je to dio identiteta kojeg smo stvorili sad, u današnjem vremenu. Identitet je dinamični društveni, psihološki i kulturni konstrukt. Identitet nije samo ono što smo naslijedili, već mu dodajemo doprinos i pečat svime što sad stvaramo. Ako u nacionalnim razmjerima stvaramo prostor koji je kaotičan, onda oblikujemo i takav identitet države. Vratimo li se prostoru i turizmu, nismo daleko od prijelomne točke kad će se Hrvatska, koju i iznutra i izvana percipiramo kao zemlju iznimne prirode i kulture s obiljem autentičnih ambijenata, početi doživljavati kao zemlju prekomjernog turizma i preizgrađenog prostora, i, ne daj Bože, kao zemlju turističke distopije. Ako s takvom percepcijom zemlje prijedemo identitetski rub, teško ćemo se vratiti nazad.

Zadar se snažno širi i mijenja. Sviđaju li vam se ove nove promjene?

Arhitektura se iskazuje preko forme, oblika, ali za mene taj oblik nije presudan, bitna su suštinska svojstva ostvarenog prostora. Važniji je kontinuitet kulture prostora nego li njegov materijalizirani oblik. Ljudi su nezadovoljni recentnim transformacijama grada. Pitaju, zašto sve to ovako izgleda, što se događa? Našoj urbanoj tradiciji svojstvena je zgusnuta gradnja koja ostvaruje kontinuitet ulice ili okvir trga, a ti danas u gradu ne možeš ostvariti karakteristični ulični ili obalni prospekt. Uniformirana urbana pravila na općoj državnoj razini generiraju recentni morfološki urbani obrazac. Inzistira se na tri metra odmaka od međe i proizvodi neartikulirano tkivo, ofsetiranu katastarsku metastazu. Moj genijalni kolega Ivan Kujundžić nazvao je to “katastart”. Prostornu i infrastrukturu regulaciju potisnula je liberalna nekretninska euforija koja proizvodi urbani morfološki metež. Ako je fizički prostor projekcija društvenog prostora, metež u prostoru potvrđuje da imaš metež i u društvu. Neuređen prostor znači neuređeno društvo. Gotovo! Tu nema dvojbe.

Osim za Zadar, i za druge naše gradove radili ste revolucionarne projekte. Zanimljiva je i vaša ideja Dalmapolisa. O čemu se radi?

Živimo u dobu prividnog, ali i stvarnog prostornog i vremenskog sažimanja. Konvergencija prostora i vremena posljedica je suvremenih komunikacijskih tehnologija i nevjerojatne la-koće i brzine putovanja. Danas sam ovdje, sutra u Australiji, a prekosutra u Kanadi. Brzina kretanja stvara privid smanjenja prostora. Na to se nadovezuju i informatičke komunikacijske tehnike pa se kugla zemaljska sažima u biblijsko zrno gorušice. Vodeći se takvim razmišljanjem stavio sam u korelaciju gradove Split, Šibenik i Zadar i njihove konurbane ekstenzije, sve u rasponu od jedne ure vožnje od Zadra do Dugopolja. Zašto bismo razvijali tri urbana čvorišta kada možemo imati jadransku komplementarnu kozmopolitansku formaciju, hrvatsku mediteransku metropolu, drugi pol urbanog sustava, koji bi sa Zagrebom kao kontinentalnom metropolom, stvorio os oko koje bi se vrtjela cijela Hrvatska? Zašto bi svi gradovi imali sveučilišta, aerodrome, pa, premali smo za to. Već sada na sva ta pusta sveučilišta i veleučilišta nema se tko upisati. Zašto ne bismo dalmatinske gradove razvojno profilirali i povezali u komplementarni

Dobio sam ime po didu Nikoli kojeg su 1943. ubili Talijani zajedno s dvije tete dok su u kaiću lovili ribu

urbani sustav metropolitanske snage? Jesmo li spremni to prihvatiti?

Imali ste i ideju kako riješiti problem Splita koji se guši u prometnim gužvama?

Sve naše obalne gradove karakterizira lučki dualizam, svi imaju povijesnu i novu luku. Mi smo u Zadru, a moram reći da sam ponosan jer sam bio protagonist tog iskoraka, trajektnu luku i promet koji ju je servisirao, maknuli s poluotoka, u Gaženicu, na drugu stranu grada. Zašto Split mora tvrdoglavo forsirati sav taj promet u povijesnoj luci, na sto metara od Unescova spomenika? Trajektnu i kruzersku luku koje generiraju golemi promet kolega Nenad Mikulandra i ja izmjestili smo na poluotok između Poljuda i Lore. Projekt smo nazvali Splitorina. Poslije se to našlo u interferenciji s Kuz-

manićevom reafirmacijom Kopilice i premošćenja kaštelanskog zaljeva prema autocesti. Znakovito je da naša ideja nije izazvala zapaženi interes ni u stručnim ni u političkim splitskim krugovima.

Vaš prometni plan za Šibenik tzv. Šibenska vertikalna, sada je aktualna, najavljuje se povezivanje povijesnih utvrda.

Prije 15 godina predstavio sam tu ideju i sve ove godine ustrajno je promicao. Šibenik se sad trsi realizirati projekt i ja sam sretan što moja ideja i dalje živi. Žao mi je što se neki koji su naknadno ušli u moju brazdu uporno trude zatajiti moje ime. To je tako jedno.

Kakva je inače suradnja s gradovima i općinama, koliko slušaju

S kćeri Barbarom u Sarajevu 1971. godine; deset godina kasnije vratio se s obitelji u Zadar

Sarajevski studenti u Dubrovniku: Ognjenka Finci, Nives Kozulić, Tanja Dimitrijević, Nikola Maslej, prof. Vlasta Žuljić, prof. akademik Zlatko Ugljen i Nikola Bašić

Morske orgulje (lijevo) i križevi na Kornatima (desno) posvećeni poginulim vatrogascima

glas urbanista i arhitekata, a koliko se povode za interesima kapitala?

Arhitekti su kao struka izgubili društvenu snagu koju su nekad imali. Njihova moć preselila se u urede menadžera, pravnika i specijalista, u biroe projektanata sofisticiranih instalacija i pametnih kuća, u promotore novih tehnologija. Od arhitekata se traži samo tržišno atraktivni dizajn pretočen u slike koje će naći put do tržišta. Nema više onog arhitektonskog iskoraka koje bi poticalo promjene u društvenim odnosima. Arhitekti ništa i nikoga ne predvode, danas oni samo slijede. Jedino što im nitko ne može oduzeti, to je kultura prostora. To je arhitektonski stručni i etički “forte” – promicati kulturu prostora svoje zajednice i ostati vjeran u pripadnosti toj kulturi.

Jesu li i arhitekti krivci za stanje “na rubu kaosa”, kako ste ga nazvali?

Jesu, kada suprotno moralnom kodeksu svoje struke i svjetonazoru prihvaćaju raditi ono što nikada ne bi smjeli napraviti. Toga na žalost ima sve više. Na ovo bi se moglo biblijski reći: neka prvi baci kamen tko nema grijeha. Svi smo mi u istom loncu.

Jerko Rošin je za vas napisao da ste jedini hrvatski arhitekt koji ima popularnost poput estradne zvijezde, a to nije baš uobičajeno za arhitekate i akademike. Kako se nosite s takvim statusom?

Ne osjećam se tako, a kolega Jerko malo pretjeruje. Arhitektonski zvjezdani svod marketinška je konstrukcija. Na njemu se lakše primjećuju mladi arhitekti čiji sjaj jače obasjava graditeljsko tržište. Mojoj generaciji draža je prizemnija pozicija, onakvu kakvu je, recimo, zaslužio moj dragi prijatelj i kolega akademik Dinko Kovačić, čovjek koji se svojim doprinosom gradu, ali i svojom tankočutnom socijalnom inteligencijom, promaknuo u omiljenu urbanu ikonu grada Splita, i kao arhitekt i kao javna persona. On je u tom smislu zaista singularna pojava i ponekad mu zavidim na ljubavi i zahvalnosti koju mu iskazuju njegovi sugrađani. Ja sam poznatiji od mnogih zaslužnijih kolega samo iz jednog razloga, puno ljudi koji o hrvatskoj arhitekturi i hrvatskim arhitektima ne znaju ništa, znaju za Morske orgulje.

Potpisnik ste Deklaracije o hrvatskom prostoru kojom Akademija arhitektonske umjetnosti i znanosti Hrvatske (AAUZ), traži ustavnu zaštitu hrvatskog prostora. Na koji bi način zaštita prostora ušla u Ustav i kako bi se to reflektiralo na prasku?

Unutar naše akademske družbe, načelo ustavne zaštite prostora najustrajnije je zastupao nepokolebljivi Branko Siladin. Ustavna zaštita prostora jamči njegovu postojanu zaštitu od legislativnih oscilacija koje proizlaze iz različitih društvenih, političkih, gospodarskih i interesnih konstelacija. Time bismo našu skrb o prostoru uzdignuli na razinu zaštite naših temeljnih vrijednosti. U tome je smisao ustavne zaštite prostora. Ona nije uperena protiv razvoja, već se suprotstavlja samo onom razvoju koji je suprotan agendi održivosti koju

smo svi prihvatili kao civilizacijsku stečevinu. Nismo naivni i znamo da ta sintagma pokriva mnoge perfidne manipulacija, ali ako smo se dogovorili da ćemo se razvijati održivo, onda se držimo toga i onda kad je u pitanju naš prostor.

Osobno se zalažem se za to da Zakonom zaštitimo svaki prostor koji je zadržao svojstvo nedirnute prirode, čak i onda kada se ne nalazi u područjima institucionalne zaštite temeljnih fenomena. Takav prostor koji rado nazivamo “terra vergine”, jer smo ga do naših dana sačuvali u onom obliku kakvim ga je Bog stvorio, predstavlja najveću vrijednost po sebi. Svakim danom sve veća! S kojim pravom bismo se pačali u primarni prostor u situaciji kada imamo toliko antropološki oblikovanih, a otužno zapuštenih i opustošenih kulturnih krajolika. Pored pustih degradiranih antropološki oblikovanih ambijenata, zašto bismo trošili djevičanske areale? Ovaj čas se pitam, tko se može pomiriti s bolnom činjenicom da je na malom nenaseljenom otoku Košara u Zadarskoj županiji talijanski holding rasparcelirao krš u zaštićenoj zoni obalnog pojasa, (ZOP) da bi formirao parcele po tri hektara jer je to minimalna veličina obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva (OPG) na kojem se može graditi izvan građevinskih područja. Upravo sada taj djevičanski otočić razvajuju moćni bageri, e da bi se nasred pučine sagradile zgrade za “proizvodnju ulja” iz hipotetskog maslinika koji još nije niti posaden niti će na toj ljutoj “markenti” izloženoj maritimim ikad izniknuti. Talijanski će holding na “obiteljskom” poljoprivrednom gospodarstvu na otočiću Košari moći obavljati ugostiteljsko-turističku djelatnost tipa “seljačko ugostiteljstvo u obitelji” i za to može izgraditi potrebnu zgradu. Upitajmo se, na temelju kojeg razuma i s kakvim interesom bi neko trgovačko društvo koje se bavi nekretninama i turizmom i koje je usput u stranom vlasništvu, željelo na otočnom kamenjaru zasnivati “seljačko ugostiteljstvo” na “obiteljskom” poljoprivrednom gospodarstvu? I to na četiri OPG-a jedan do drugog?! Naravno, radi se o očitoj nekretninskoj manipulaciji nemuštim Zakonom, ali ti ljudi imaju uredne građevinske dozvole i to u zaštićenom obalnom pojasu, na nenaseljenom otočiću, na hridima na kojima nikada neće moći rasti maslina. To svakako nije baš intencija članka 48 Zakona o prostornom uređenju, po kojem su izdane te dozvole, a kojim se zapravo afirmiraju OPG-ovi i potiču na rekultivacija zapuštenih poljoprivrednih površina. Umjesto rekvalifikacije zapuštenih krajolika, dobrim namjerama i njihovim neodgovornim provedbama otvorili smo prostor za bezdušno betoniranje naših nedirnutih djevičanskih otočića. Zašto nema reakcije na tu bezobraznu manipulaciju, zašto odmah ne idemo mijenjati članak 48 Zakona o prostornom uređenju RH?

Ustav se mijenja u Saboru, jeste li o zaštiti hrvatskog prostora razgovarali s parlamentarnim strankama?

Nismo se htjeli pojedinačno obraćati političkim garniturama, jer smatramo da je to pitanje iznad stranačkog okvira. Govorimo o temeljnim vrijednostima za našu zemlju, jer ako nemate prostor, nemate ni državu. Trsili smo se doći do predsjednika Sabora da bismo mu to osobno izložili, e da bi se ispitala mogućnost da dodemo do ozbiljnije ustavne zaštite prostora. Međutim, mi do njega nismo uspjeli nikako doći, mada su nam obećavali termine. Prošle su više od dvije godine i mi taj termin nismo dobili. Moć nad prostorom je u političara, a političari su derivat naših izbornih preferencija. Kao narod, kao zajednica, mi smo konačno uporište i ishodište svih naših politika. To nas vodi k zaključku da mi kao pojedinci i kao zajednica u biti nismo ni spremni ni sposobni sačuvati to darovano bogatstvo, iako smo svjesni da je upravo prostor, nakon ljudi, naše najdragocijenije nacionalno blago.